

Виокремлено педагогічні умови, необхідність застосування яких у певній послідовності стимулюватиме процес формування та присвоєння ціннісних орієнтацій майбутніми педагогами:

- організація та стимулювання рефлексивної діяльності студентів для орієнтації на професійні цінності;
- розробка й впровадження у процесі викладання суспільно-гуманітарних дисциплін спеціального курсу знань, що інформує про професійні цінності і водночас базується на основних поняттях педагогічної науки;
- використання діалогових технологій під час формування ціннісних орієнтацій.

Гуманізація та гуманітаризація освіти є основним напрямком змістовного реформування системи освіти; вона повинна проходити на всіх рівнях: державному, інституціональному, соціетальному, індивідуально-виховному.

Гуманітаризація освіти, в тому числі вищої, – це нагальна вимога сучасності; є світовим освітнім трендом. Принципи гуманізації та гуманітаризації освіти сприяють формуванню компетентності сучасних фахівців та соціально відповідальних громадян, з високим рівнем загальної культури, широким світоглядом, критичним мисленням, розвинутою політико-правовою свідомістю, які розуміють і визнають демократичні цінності та свободи.

1.6. ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕКООРІЄНТОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ *(Каленський А.).*

У рішенні Європейської ради, яка відбулася в Парижі 1972 року, глави держав (урядів) заявили про необхідність запровадження спільної екологічної політики, яка сприяла б розробці програм дій із збереження довкілля та раціонального використання природних ресурсів. У 1987 році Єдиний європейський акт вперше запровадив законодавчу базу з метою збереження якості довкілля, охорони здоров'я людини та раціонального використання природних ресурсів. У грудні 2019 року було презентовано «Європейську зелену угоду» (The European Green Deal), яка мала за мету зробити Європу першим у світі кліматично-нейтральним континентом шляхом розвитку екологічно-альтернативних джерел енергії та «зелених» технологій. Тобто, екологічна політика ЄС: захищаючи довкілля

необхідно мінімізувати ризики погіршення кліматичної ситуації, негативний вплив на біорізноманіття та здоров'я людини. Велика увага приділяється у цій угоді інформованості людей про екологічну ситуацію в регіоні, обізнаності з можливими шляхами вирішення різних екологічних проблем.

У професійній освіті і навчанні у країнах Європейського Союзу велика увага приділяється її екологізації. Так, ключовими вміннями для навчання впродовж життя, які включені в обов'язковий блок, є навчання і вирішення проблем, взаємодія і співпраця, професійна етика, охорона здоров'я, безпека, ініціатива й підприємництво, сталий розвиток, естетичні, комунікаційні та медіавміння, математичні та природничі вміння, технологій та інформаційні технології, а також активна громадянська позиція та взаємодія з представниками різних культур [9, с. 168; 10].

Україна, як і інші європейські країни, відповідно до Оргуської Конвенції (підписана 1998 року в м. Оргус (Данія) на Четвертій Європейській конференції міністрів охорони навколишнього природного середовища «Довкілля для Європи») має забезпечити [14]:

- розвиток законодавчого і правового поля, яке умотивує ефективну участь громадськості в розв'язанні екологічних проблем;
- розвиток сучасних інфраструктурних можливостей, які б надали змогу для посилення екологічної активності суспільства;
- умови щодо включення судової гілки влади для справедливого вирішення екологічних конфліктів та суперечок;
- впровадження та розвиток доступної, прозорої, відкритої системи інформаційних зв'язків та комунікацій, які б забезпечили повний, достовірний, оперативний обмін інформацією щодо екологічних ситуацій.

У свою чергу, прийнятий Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики на період до 2030 року» (2019) визначає, що однією із стратегічних цілей і завдань цієї політики є запровадження екологічної освіти та виховання, тобто усієї просвітницької діяльності з метою формування в суспільстві екологічних цінностей і підвищення рівня його екологічної свідомості [3].

Вітчизняний діалог щодо проблем екологізації освіти активізувався на початку третього тисячоліття. Науковці В. Боголюбов, В. Бондар, Ю. Бойчук, Л. Лук'янова, О. Мудрак, В. Петрук, С. Руденко, Т. Сафранов, С. Степаненко, М. Федоряк та інші акцентують увагу на професійній підготовці фахівців на засадах сталого розвитку. Проте питанням

розроблення та застосування екоорієнтованих педагогічних технологій у професійній підготовці в наукових працях цих дослідників приділялось недостатньо уваги, а досягнення очікуваних результатів навчання досягається засобами адекватних технологій навчання [5, с.8].

Екологічна освіта як цілеспрямовано, планово і систематично організований процес засвоєння екологічних знань, умінь і навичок, має за мету формування та розвиток: знань про закономірності взаємозв'язків природних явищ та єдності живої і неживої природи; умінь взаємодії людини, суспільства і природи; навичок екологічно доцільної діяльності; потреб здорового способу життя та потягу до активної діяльності з охорони навколишнього середовища; інтелектуальної та емоційної сфер особистості на основі причинно-наслідкового аналізу екологічних ситуацій, емоційного переживання стосовно проблем довкілля.

Основними завданнями екологічної освіти в системі професійної є формування: глибоких екологічних професійних знань, умінь і навичок; екологічного фахового мислення; розуміння екологічних проблем на різних рівнях (глобальному, державному, регіональному, галузевому); екологічної відповідальності на основі професійних знань про екологічні проблеми на виробництві, збереження та захист навколишнього середовища; знань і вмінь, що можуть забезпечити креативний підхід до розв'язання екологічних проблем на виробництві; мотивації й потреби в безпечній та екологічно доцільній трудовій діяльності, формування та усвідомлення необхідності розв'язання екологічних завдань, здатності до багатоаспектної (правової, економічної, морально-етичної тощо) оцінки екологічних проблем та ситуацій.

Для гарантованої реалізації мети екологічної освіти, формування в суспільстві екологічних цінностей і підвищення рівня екологічної свідомості особистості, необхідно використовувати екоорієнтовані педагогічні технології, тобто, створені адекватно до потреб і можливостей особистості і суспільства теоретично обґрунтовані освітні системи соціалізації, особистісного і професійного розвитку і саморозвитку людини в освітній установі.

Потреба у нових педагогічних технологіях, зокрема у екоорієнтованих, спричиняється новими потребами суспільства, що спрямовані на досягнення гармонії у відносинах між людиною, суспільством і природою. Крім того, на необхідність розроблення та застосування екоорієнтованих педагогічних технологій у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників впливають і такі економічні чинники: звуження ринків збуту сировини, продукції, послуг;

зниження інвестиційної привабливості регіонів; розрив коопераційних зв'язків з іншими регіонами країни; переорієнтування спеціалізації економіки внаслідок втрати частини територій країни; зростання частки у ВВП країни за сільським, лісовим, рибним господарством, державним управлінням й обороною, добувною промисловістю й розробленням кар'єрів; скорочення виробництва з високою доданою вартістю, зокрема скорочення частки виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів, продукції машинобудування; зменшення обсягів видобувної промисловості в загальному ВВП країни; скорочення обсягу обороту торгівлі; скорочення кількості економічно активного населення; диспропорції у попиті і пропозиції праці, згортання прикладання праці в сфері виробництва продукції з глибоким переробленням сировини та матеріалів; зростання неформального сегменту економіки [13, с.535].

Екоорієнтована технологія навчання – це система науково обґрунтованих дій та взаємодії елементів освітнього процесу, здійснення яких гарантує реалізацію поставлених цілей навчання, що спрямовані на досягнення гармонії у відносинах між людиною, суспільством і природою [1, с.64].

В анонімному опитуванні, яке проводиться з метою дослідження сучасного стану розроблення та застосування екоорієнтованих педагогічних технологій у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників взяли участь представники 24 областей та міста Київ. Найбільше представництво респондентів зафіксовано в Харківській (18,10%), Дніпропетровській (9,60%) та Одеській (9,10%) областях.

На думку цих респондентів найбільше знижують якість професійної підготовки у закладах професійної (професійно-технічної) освіти: дистанційне навчання (53,6%) та слабка методична та матеріально-технічна оснащеність закладу (17,4%), а найбільше підвищують якість професійної підготовки: висококваліфікований педагогічний колектив (32,1%) та оснащеність закладу необхідним навчальним обладнанням та методичним матеріалом (42,2%).

Педагогічні працівники у своїй професійній діяльності застосовують педагогічні технології екоорієнтованого змісту: епізодично (66,7%) постійно (24,7%) і не використовують взагалі 8,6%.

Найбільш важливим для розроблення та застосування екоорієнтованих педагогічних технологій у професійній діяльності викладача є: використання ресурсів мережі Internet (32,4%) та поглиблене вивчення нових надходжень з навчальних методик викладання (32,6%).

Наші респонденти отримують необхідну інформацію екологічного змісту в основному з мережі Internet (72,3%). Вони для висвітлення екологічних питань у своїй професійній діяльності найчастіше застосовують словесні або наочні (35,4%) та інтерактивні (25,2%) методи. Для організації екологічної діяльності респондентам недостатньо: екологічних знань (26,5%), методичних розробок (20,4%) і практичних умінь та навичок (18,7%).

Як видно із опитування, педагогічні працівники у своїй професійній діяльності застосовують педагогічні технології екоорієнтованого змісту в основному епізодично, для організації екологічної діяльності респондентам недостатньо не тільки знань, умінь і навичок з екології, а і методичного забезпечення, яке б дозволяло розкрити змістову частину в межах екоорієнтованих технологій з усвідомлення етичного ставлення до природи, що виражається у системі цінностей, норм, принципів, понять моральної свідомості.

Змістовна частина в межах екоорієнтованої технології повинна розглядатися з позицій сучасних теорій екологічної освіти, принципів системності, ідей розвивального екологічного навчання і соціального замовлення, що комплексно спрямовано на досягнення гармонії між людиною та довкіллям [1, с.103].

Екоорієнтованим педагогічним технологіям властиві такі особливості [4, с.88; 7, с.278-279]:

- вони відрізняються більшою складністю, являють собою фрагменти екологічної освіти суспільства з усім їх структурним і функціональним розмаїттям. Це складні й надскладні системи, які є сукупністю підсистем, об'єднують значну кількість елементів і зв'язків; для них властива менша детермінованість та жорсткість. Вони становлять, як правило, адаптивні системи, що відрізняються гнучкістю параметрів, здатністю пристосовуватися до потреб навколишнього середовища; їх слід розглядати як діяльні системи. Діяльність може визначати зміст технології, а може виступати як механізм її реалізації, умови та результату. Діяльність надає динаміку екоорієнтованій технології, робить її гнучким процесом;

- екоорієнтовані технології відрізняються варіабельністю, різноманітністю. Це зумовлено присутністю в них людей з їх індивідуальною неповторністю. Людина виступає душею і рушійною силою цих технологій, визначає її різноманітність;

- екоорієнтовані технології повинні бути вираженням таких поширених принципів життєдіяльності суспільства як ефективність і оптимальність, системність, цілепокладання, саморозвиток, синергізм і гуманізм;

- система стає тоді екоорієнтованою технологією, коли вона визначається як інститут щодо реалізації потреб людей, суспільства і довкілля.

Дослідники В. Боголюбов, Н. Рідейта, Т. Андрущенко визначили основні цінності, яким має сприяти освіта для сталого розвитку [11, с.100]:

- повага до гідності та прав людини, всіх людей у всьому світі та зобов'язання щодо соціальної та економічної справедливості для всіх;

- повага до прав людини майбутніх поколінь та зобов'язання щодо відповідальності між поколіннями;

- повага та турбота про більшу спільноту життя в усьому її різноманітті, що включає захист та відновлення екосистем Землі;

- повага до культурного різноманіття та зобов'язання вибудовувати на місцевому та глобальному рівні культуру толерантності, ненасильства та миру.

Метою етики є раціональне обґрунтування моралі та виявлення її природи, сутності, місця і значення у розвитку людини і суспільства. У ній осмислюються, узагальнюються, систематизуються історичні форми моральності, аналізуються етичні доктрини, які прагнуть пояснити природу, закономірності розвитку, функції моралі, а також здійснюється аналіз механізмів моральної орієнтації і регуляції, виражених у системі цінностей, норм, принципів, понять моральної свідомості [2, с.11].

Екологічна етика (*грец. oikos – дім, середовище і логія*) – наука, що вивчає моральний аспект ставлення людини (суспільства, людства) до природи; галузь міждисциплінарних знань, предметом якої є моральні та духовні аспекти ставлення людини до живої і неживої природи. У зарубіжній літературі: екологічна, або інвайроментальна (навколишня) етика – напрям філософсько-етичних досліджень, що орієнтується на перегляд ціннісних основ західної цивілізації та цілісного розвитку людини [12, с.129].

Екоетика, предметом якої є найбільш фундаментальні принципи і проблеми моральних взаємних відносин у тріаді «Людина – природа – суспільство», де всі учасники розглядаються як автономні моральні суб'єкти і вся природа включається в коло турбот, уваги і взаємовідносин.

Ціннісно-світоглядною основою екоетики виступає відмова від «єгоцентризму» й усвідомлення морального ставлення до природи – живої і неживої [6, с.35]

Одним із перших засновників екологічної етики є американський мислитель, вчений-еколог Ольдо Леопольд, яким були сформульовані такі принципи екологічної етики [12, с. 290]:

- принцип збереження (головний), згідно з яким природа розглядається як система, в якій усе перебуває у взаємозв'язку; блага окремої частини залежить від блага системи взагалі;

- принцип збереження біорізноманітності, який полягає у збереженні всіх частин природного механізму, оскільки всі частини перебувають у взаємозв'язку;

- принцип цілісності, який є основою для розвитку екологічної свідомості і нового образу землі, екології природного механізму, бо наша поведінка може бути етичною тільки стосовно чогось, що можемо бачити, відчувати, розуміти, любити, у що ми можемо повірити;

- принцип поваги до природи, який виявляється в “я не можу уявити, що етичне ставлення до землі було можливе без любові, пошани до природи і без дбайливого ставлення до її дарів”;

- принцип відповідальності: обов'язок громадської відповідальності поширюється до меж відповідальності за природу, оскільки всі обов'язки є безглуздими без щирого почуття відповідальності.

На цих засадах можна виділити певні групи, які можуть стати екоорієнтованими, якщо їхній зміст наповнити цим аспектом, у кінцевому результаті такі технології повинні забезпечити усвідомлення здобувачами освіти: специфіки дії екологічних факторів на живий організм; значення різних видів адаптацій живих істот до навколишнього середовища; роль кругообігу речовини і енергії в процесах взаємодії природного середовища; суть процесу кругообігу речовини в екосистемі як засобу її відновлення; взаємозв'язок глобальних, регіональних і локальних проблем; вплив господарської діяльності людини на навколишнє середовище; залежність між станом довкілля та здоров'ям людини; значення прогнозування і моделювання зв'язків суспільства з природними системами; можливостей науки і техніки в здійсненні екологічно доцільної фахової діяльності [1, с.12-13; 8].

Світ потребує екологічно свідомих громадян та робочої сили, щоб допомогти керівництву країн мінімізувати ризики погіршення

кліматичної ситуації, негативного впливу на біорізноманіття та здоров'я людини.

Усі сектори суспільства, включаючи бізнес, промисловість, професійну освіту, уряди, неурядові та громадські організації заохочуються навчати своїх лідерів з управління навколишнім природним середовищем та здійснювати навчання своїх працівників. З цією метою для гарантованого формування в суспільстві екологічних цінностей і підвищення рівня екологічної свідомості особистості необхідно використовувати екоорієнтовані педагогічні технології.

Таким чином, екологічна політика Європейського Союзу: захищаючи довкілля необхідно мінімізувати ризики для погіршення кліматичної ситуації, негативний вплив на біорізноманіття та здоров'я людини. Основними завданнями екологічної освіти в системі професійної є формування глибоких екологічних професійних знань, умінь і навичок; екологічного фахового мислення; розуміння екологічних проблем на різних рівнях; екологічної відповідальності на основі професійних знань про екологічні проблеми на виробництві, збереження та захист навколишнього середовища; знань і вмінь, що можуть забезпечити креативний підхід до розв'язання екологічних проблем на виробництві; мотивації й потреби в безпечній та екологічно доцільній трудовій діяльності, формування та усвідомлення необхідності розв'язання екологічних завдань, здатності до багатоаспектної оцінки екологічних проблем та ситуацій.

Для гарантованої реалізації мети екологічної освіти, формування в суспільстві екологічних цінностей і підвищення рівня екологічної свідомості особистості, необхідно використовувати екоорієнтовані педагогічні технології.

Зміст екоорієнтованих педагогічних технологій повинен відповідати найбільш фундаментальним принципам і проблемам моральних взаємних відносин у тріаді «Людина – природа – суспільство», де всі учасники розглядаються як автономні моральні суб'єкти, і вся природа включається в коло турбот, уваги і взаємовідносин. Ціннісно-світоглядною основою екоетики виступає відмова від «егоцентризму» й усвідомлення морального ставлення до природи – живої і неживої.

10. Романовський О. О. Гуманітарна і підприємницька освіта як необхідна умова подальшого розвитку держави / О. О. Романовський, Ю. Ю. Романовська // Пульсар. 2000. № 9. С. 42-44.
11. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л. Л. Соціально-гуманітарна компетенція студентів – стратегічне завдання вищої школи [Електронний ресурс]. Режим доступу: eprints.kname.edu.ua/39005/1/8-10.pdf.

1.6. ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕКООРІЄНТОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ (Каленський А.)

1. Гайдук О. В., Герлянд Т. М., Каленський А. А., Пятничук Т. В. Розроблення й застосування екоорієнтованих педагогічних технологій для професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників будівельної, аграрної галузей та сфери ресторанного господарства. Київ: ІПО НАПН України, 2022. 174 с.
2. Зайченко І. В., Каленський, А. А. Мельничук Т. Ф. Етика викладача вищої школи: навчальний посібник. Київ ЦП «Компринт», 2013. 320.
3. Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики на період до 2030 року», 2019 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>
4. Каленський А.А. Концептуальні засади екоорієнтованих педагогічних технологій у професійній (професійнотехнічній) освіті. Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: педагогічні науки. Вип. 1(48). 2022. С. 87–94.
5. Каленський А.А. Фахова передвища освіта: концептуальні засади стандартизації підготовки молодших спеціалістів. Науковий вісник Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія» / Редкол.: Ніколаєнко С. М. (відп. ред.) та ін. Київ: Міленіум, 2017. Вип. 277. С.101–105.
6. Каленський, А.А. Система розвитку професійно-педагогічної етики у майбутніх викладачів спеціальних дисциплін вищих навчальних закладів аграрної та природоохоронної галузей: дис... д-ра пед. наук: 13.00. 04, Київ: Інститут проф.-тех. освіти НАПН України, 2016. 498 с.
7. Каленський, А.А., Герлянд Т.М., Нагаєв В.М. Концепція розроблення та використання екоорієнтованих педагогічних технологій у

професійній (професійно-технічній) освіті: монографія. Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o, Česká republika, 2022. С. 275-285.

8. Лук'янова Л. Б. Впровадження сучасної технології екологічних знань у ПТНЗ. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2003. 3. С. 230-235.

9. Радкевич, В. О., Пуховська, Л. П., Бородієнко, О. В. Сучасні моделі професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу: порівняльний досвід: монографія (В.О. Радкевич). Київ: ІПТО НАПН України, 2018. 223 с.

10. Радкевич В. О., Пуховська Л. П., Бородієнко О. В., Радкевич О. П., Базелюк Н.В., Корчинська Н. М., Леу С.О. Системи оцінювання якості професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу: монографія. Житомир: «Полісся», 2018. 216 с.

11. Стратегія післядипломної освіти для сталого розвитку: монографія; за ред. Н.М. Рідей, Л.М. Панченко. 2 видання, доповнене і перероблене. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2020. 416 с.

12. Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики : словник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 416 с.

13. Borodiyenko O., Malykhina Ya., Kalenskyi A., Ishchenko T. Economic, psychological and pedagogical preconditions of implementation of result-based management. Financial and credit activity: problems of theory and practice. 2020. Vol 2, No 33. p. 535-546. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i33.207237>

14. Full text of the Convention. URL: <https://unece.org/environment-policy/public-participation/text> (дата звернення: 12.02.2023).

1.7. ПРОАКТИВНІСТЬ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЯКІСНОЮ ОСВІТОЮ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ (Поляк О.)

1. Біскуп В.С. Надвичайна Т.Л. Проактивна стратегія запобігання соціальним проблемам //Габітус. Випуск 16. 2020. С.22

2. Зливков В.Л. Проактивність як властивість високоефективної особистості. Гуманний розум: збірник наукових праць за матеріалами круглого столу «Проблема добра і зла у науковій спадщині Г.О. Балла» (24 травня 2018 р.) / за ред. В.Л. Зливков, О.В. Завгородня, упорядники С.О. Лукомська, О.В. Котух. Київ, 2018. С. 44–47.